

Kampen om Kristiansand

Inntakelse og sikring av den befestede norske havnen Kristiansand

Av kontreadmiral Otto Schenk

Norsk oversettelse: Olav Ulltveit-Moe

I morgentimene en aprildag 1940 går krysseren «Karlsruhe» sammen med flere torpedobåter, et hjelpefartøy og en patruljebåtflotilje under kommando av kommandør Rieve til sjøs. De er del av operasjonsgruppen til det tyske forsvaret i det store fremstøtet mot Skandinavia. Dette overraskende fremstøtet skal komme i forkjøpet av, avverge og stoppe det truende engelske og franske flankeangrepet i nord mot Tyskland.

På begge skipene og på torpedobåtene er det avdelinger av hæren og marineartilleriet. Deres oppgave er å nedkjempe fiendtlige sjøstridskrefter og kystbefestninger med skipsartilleri og kampfly, ta den befestede havnen Kristiansand på Norges vestkyst for å sikre operasjonen til lands og til sjøs. En torpedobåt har som spesialoppdrag å sette i land et hjulrytterkompani i den ubefestede havnen Arendal. Ombord på «Karlsruhe» er også konteradmiral Schenk med sin nye stab som skal ha det operative kommandoansvaret for sørlandskysten.

Tidspunktet for aksjonene i Kristiansand og Arendal er satt til neste morgen kl 05.30. Krysseren «Karlsruhe» må altså være ved innseilingen til Kristiansand, på linjen mellom Oksø og Grønningen fyr, kl. 05.15. Hver av oss ombord på denne styrken vet at i dette fremstøtet for den unge tyske marinen vil det kreve handlekraft, samt å sette til side alle vanlige taktiske overlegninger og grunnsetninger. Det vil kreve besluttsomhet, vågemot og hensynsløs innsats fra skip, besetninger og avdelinger på land for å lykkes. Det er også klart for oss at vi til dette usedvanlige oppdraget også må ha vår tilmålte del av krigslykke. Vi holder oss derfor til uttalelsen av en erfaren og dyktig soldat, marskalk Moltke: «Varig lykke har kun den dyktige.»

Gunstig værslag med tåke, særlig i det kritiske området langs kysten av Jylland, lar fremmarsjen gå som planlagt. Uten hendelser kommer vi nesten helt frem til målet. Riktignok har engelskmennene ved sine rekonoseringsflygninger oppdaget at tyske sjøstridskrefter har satt kursen nordover, men de synes ikke å ha forstått det egentlige målet for foretaket, og ikke oppfattet at en tysk aksjon er i gang mot deres egen Skandinavia-ekspedisjon. De tilbakekaller derfor sine troppetransporter til utskipningshavnene, og konsentrerer sin våpenmakt mot de tyske sjøstridskreftene. Men som så ofte før, de reagerer for sent og mislykkes.

«Karlsruhe»-gruppen er ved innseilingen til Kristiansand til beordret tidspunkt (kl 05.15). Torpedobåten har kort tid i forveien blitt sendt til Arendal for å utføre sitt særoppdrag. Tåken, som inntil nå har vært så gunstig for oss, har tyknet til og gjør det umulig å trenge inn i det urene farvannet innenskjærs. Det er heller ikke mulig å føre et brukbart bestikk, fordi den norske regjering har ant hva som holder på å skje og slukket alle fyr og fyrlykter langs kysten. Tanken om å utnytte grålysningen som det viktigste taktiske overraskelsesmomentet må derfor falle. Det er den første endringen i programmet!

Først nærmere kl. 07.00 klarer det opp såpass at det er mulig for styrken å krysse linjen mellom Oksø og Grønningen fyr for å starte angrepet på innløpet til Kristiansand. Snart klarer det

imidlertid opp, og vidt foran oss glinser høydedragene på kysten i lyset av morgensolen. Overalt den dypeste fred! Et utrolig vakkert bilde!

Da blir det forfra på styrbord side meldt et fly som hurtig kommer mot oss lavt over vannflaten. Nasjonale kjennemerker syns ikke, så vi sender signalet «Gi deg tilkjenne». Flyveren svarer signalet med øyeblikkelig å svinge brått og forsvinne mot land. Nordmennene har altså luktet lunt og ville skaffe klarhet ved flyrekognosering. Muligens er foretaket alt kjent gjennom handlingene til de andre gruppene. De har ikke vært hindret av dårlig sikt, og har kunnet gå inn til Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Narvik til det beordrede tidspunktet, kl. 05.30.

Under Oksø ligger et losfartøy. Det forbereder seg på å komme opp ved siden av oss for å sette av en los. Det har altså ikke kommet advarsler til dem. La han derfor komme over til oss! Han kan jo selvsagt være nyttig, selv om det skulle være nødvendig med en entydig «soldatoppmuntring».

I samme øyeblikk kommer det på babord side en dampbåt ut av tåken, som fortsetter innover kloss ved land. Da den bare fører et påfallende lite hekkflagg, er det ikke mulig å få tak på nasjonalitet. Ettersom han har klar vikeplikt skjener vi ham ikke mere oppmerksomhet enn den forsiktigheten sjøveisreglene påbyr. Alle blikk er rettet fremover mot det fremmede landet.

Mens losbåten manøvrerer for å sette av losen, betrakter jeg selv enda en gang den innløpende handelsdamper fordi den oppfører seg så uforståelig. Til tross for vikeplikten den som sagt har, forsøker den hardnakket å kile seg forbi oss, mellom Oksø og krysseren. Et øyeblikk tror jeg å gjenkjenne det tyske handelsflagg i kikkerten, men er på ingen måte sikker i min observasjon.

Begivenhetene gjør at jeg i det videre må la denne hendelsen vente. I det øyeblikket vi tar imot losen drønner et skudd, og akterut på babord side, mellom krysseren og hjelpefartøyet «Tsingtau», stiger en bred, middels høy vannsøyle opp. Sekunder senere høres et dumpt smell av skudd inne fra land. Nå er situasjonen helt klar: nordmennene er altså forberedt. De har gått i stilling og er ikke villige til å la oss komme i land uten kamp. I denne klare situasjonen er det bare en ting å gjøre: å gå til kamp, hensynsløs kamp for å nå målet vi er siktet inn på, eller, om så skulle være, en ærefull undergang overfor den fiendtlige batteristillingen.

Losbåten forsøker enda en gang å komme opp langs vår skuteseide for å hente tilbake losen fra det «fiendtlige» krigsskipet, men krysseren har alt satt opp farten og lar losbåten med et dødsens forskrekket og gestikulerende mannskap bli hengende etter.

Skuddet kom fra forut på styrbord side. Der ligger Odderø fort på en bred, høy klippe og beskytter på en ideell måte Kristiansand havn og innløpet dit. Fire batterier er klare til å forhindre vår innfart:

- et 21 cm Sk.-batteri med 2 kanoner
- to 15 cm Sk.-batterier med tilsammen 6 kanoner
- og et 24 cm haubitsbatteri med 4 kanoner

I tillegg kan den gunstige beliggenheten av batteriet Gleodden, 2500 m nordøst for Odderø (tre 15 cm Sk.-kanoner), som dekker marinebasen Marvika i Topdalsfjorden, til enhver tid gripe inn fra flanken.

Fra krigshistorie og egne opplevelser vet vi at sammenstøt mellom skip og kystbefestninger oftest

ender med seier til sistnevnte, selv om antallet skyts var større på fartøyets side.

Landbefestningens overlegenhet er bare så altfor tydelig. Tross denne klare taktiske erkjennelse blir angrepet likevel videreført, fra fremre tårn gjengjeldes ilden med hurtige skuddsalver. Mere skyts kan foreløpig ikke tas i bruk, i det trange innløpet kan krysseren ikke dreie for bredside. Men det blir snart klart at å nedkjempe den sterkt bestykkede fiendtlige fjellstillingen ikke har utsikter til å lykkes. Krysseren vil kort og godt bli satt ut av spill, og det kan ende med at både den og infanteribataljonen som er ombord går tapt.

Heldigvis er vår motstanders ild uregelmessig, åpenbart dårlig ledet og fra to kalibre: 21 og 15 cm. Men enkelte skudd dekker «Karlsruhe» ganske godt.

Med den uholdbare taktiske situasjonen for øye beslutter styrkesjefen (kommandør Rieve) å avbryte angrepet, og avvente den forutsatte flystøtte fra bombefly som var lovet etter gjentatte, inntrengende oppfordringer. Etter bombeangrepet vil vi påny gå mot den fiendtlige stillingen. Ved god manøvrering og bruk av kunstig tåke for å hindre fiendens observasjonsevne, trekker sjefen styrken unna, for så å føre den tilbake mot Kristiansand.

Mens vi dreide av blir det meldt fly, som ble møtt med forsvarsild og kjenningssignal. Etter riktig svar stopper flakilden straks, og raskt trekker den tyske flyavdelingen mot fienden for å gå til angrep på festningen Odderø. Virkningen av luftangrepet er svarte røykskyer, og over hele fjelltoppen slikket blodrøde flammer. Batterier og ammunisjonslagre må være avgjørende truffet.

Men vi må også gjøre en annen og mindre gledelig observasjon: Det ukjente handelsskipet som kom inn samtidig med avdelingen, viser seg senere å være den tyske handelsdamperen «Seattle». Da bombeangrep skjedde, er det like under Odderø befestning i innfarten til det indre havneområdet og blir utsatt for flyangrepet. Ved en skjebnens nykke ble det truffet av en bombe som ble sluppet for tidlig, og som antente lasten. Den bestod av korn, trevarer, tømmer, kaffe, kakao, bomull, huder o.s.v. Samtidig med at det blir truffet av bomben blir det tatt under ild og truffet flere ganger av den norske jageren «Gyller» som lå ved piren i havnen. Med ødelagt brannslukningsutstyr og kraftig røykutvikling er ethvert bergingsforsøk umulig, og skipet må forlates. Dette lykkes takket være uredde og omtenksefulle ledelse av kapteinen og hans offiserer, og besetningens mandige disiplin selv om bare båtene på styrbord side kunne settes på vannet. Besetningen er berget med en mann sterkt såret, låret er knust. De blir satt under norsk militærbevåkning. Deres fangenskap er bare av kort varighet.

Skipet selv driver sterkt brennende mot land og synker først etter flere dager, fullstendig utbrent og ødelagt. Virkelig en tragisk slutt etter en flere måneder lang og djerv fart fra Vestindien (Curacao) og hjem for å bryte blokaden! Kapteinen hadde til å begynne med tatt den innløpende styrken for å være engelsk og prøvde derfor – koste hva det ville – å søke beskyttelse i den nøytrale havnen.

I det øyeblikket virkningen av bombeangrepet var kjent, går styrken øyeblikkelig mot Kristiansand havn med «Karlsruhe» i spissen. Etter å ha forsert Kristiansandsfjorden dreier vi mot styrbord for at hele artilleriet av lette våpen (8,8 cm) kan spille opp. Etter kort innskyting går krysseren over til hurtigsalver for virkningsskyting. For meg blir denne skytingen en opplevelse. Som tidligere kryssersjef har jeg alltid vært særlig stolt av mitt skips skyteferdigheter, det gjør desto større inntrykk av denne skytingen å vite at det på kanonene nesten utelukkende er rekrutter uten erfaring i presisjonsskyting. Den hurtige og prikkfrie skytingen som også torpedobåtene deltar

energisk i, forfeiler ikke sin virkning på motparten. Hans skyting blir enda mere uregelmessig og fortaper seg etterhvert i usystematiske enkeltskudd. Batteriet Gleodden, som ved inn gripen i rett tid kunne ha tvunget oss til vanskelig deling av ildgivningen, holdt seg helt taus. Mystisk!

Øyeblikket for avgjørende gjennombrudd er kommet -- torpedobåter og patruljebåter får ordre om landsetting av landgangsstyrken under ilddekning fra de andre fartøyene. Samtidig blir flyet ombord sendt opp med katapult. Det har til oppdrag å holde vår åpenbart rystede motstander nede og i dekning med bomber og maskingeværild.

Alle er gledelig opprømte og febrilske etter det siste angrepet. Da trekker det fra øst en utrolig tykk tåke hurtig inn fjorden, og i løpet av få minutter er all sikt umulig. For de tyske våpnene synes det gunstige øyeblikket for å oppnå en hurtig avgjørelse nå å være helt tapt. Men det ville være galskap å famle blindt i den melkeaktige tåkeveggen med knapt en skipslengdes sikt. Og selv om vi på en eller annen måte skulle komme velberget gjennom, så må landgangstroppene i det minste ha et eller annet lite holdepunkt for deres operasjoner.

Styrken ligger og duver i farvannet utenfor havnen etter å ha tatt innseilingen, og er i ferd med overføring av landgangstroppene til patruljefartøyene. Situasjonen er på dette tidspunktet alt annet enn gledelig! Suksessen som var så nær glapp for uvisshet! I åpen sjø i Skagerrak er det risiko for fiendtlig ubåtangrep, og på de andre landingsstedene har våre kamerater med største sannsynlighet lyktes i å slå seg gjennom!

Og flyet vårt? Det kretser sikkert nå over Odderø, Gleodden og Kristiansand og venter i spenning på angrepet til sitt skip. Men når krysseren slett ikke kommer vil det etterhvert gå tomt for brennstoff. Det vil måtte lande på vann og ødelegges av besetningen, som må gå i et lite ærefullt fangenskap.

Først nærmere kl 11.30 klarer det opp så mye at noenlunde sikker manøvrering er mulig. Overføring av landgangstroppe r fra «Tsingtau» til patruljebåtene blir avbrutt, og de blir sendt inn fjorden for det avgjørende fremstøtet. Torpedobåtene og patruljebåtene under ledelse av lederen for torpedobåtene legger seg foran «Karlsruhe» og går inn i toppfart og siksakkurs.

Spenningen er forståelig nok stor ombord i alle fartøyene. Vi vet lite om vår motstander. Er han virkelig så rystet at han ikke kan ta seg sammen og yte vedvarende motstand? Eller har han benyttet den himmelske gaven som slagpausen var til å komme til hektene, for så å slippe den tyske motstander inn for å ødelegge ham?

Nå er båtene i passelig skuddhold fra Odderø festning, nå må ildgivningen starte! Men ingenting rører seg på fjellknausene, og også Gleodden holder seg i ro. Der er båtene i batterienes dødvinkel: den andre og kritiske fasen av operasjonen er lykkelig avsluttet, den er bak oss! Men fortsatt er det om å gjøre å få tatt selve fjellet som er nøkkelen til hele befestningen i området. For herfra er det mulig for fremrykkende tysk infanteri om nødvendig, å snu kanonene mot de norske hæravdelingene. De skal være en styrke på omtrent en divisjon samlet i og rundt Kristiansand. Vi vil også være sikret mot overraskelser fra sjøen.

Men så blir det slik vi – tross alle vanskelighetene og episodene i begynnelsen – hadde følt det i sunn soldatoptimisme: Da krysseren også lykkes i å komme inn i batterienes dødvinkel og styrte inn mot indre havn, morser sjefen for torpedobåtene den befriende meldingen:

«Landingstroppene landsatt, ingen motstand.»

Som skipet glir nær forbi det befestede fjellet kan vi med selvsyn se at batteribesetningen neppe tenker på videre motstand. I ubevegelige flokker står de ved sine kanoner og kommandoposter og stirrer ned på skipet med hendene dypt begravd i bukselommene. Men fortsatt vaier det norske krigsflagg på den høyeste toppen. Hvem vet om ikke motstanderens uvirksomme oppførsel kan være gjennomtenkt krigslist!

Tyskerne er jo godt sammentrengt, og i indre havn er deres bevegelsesfrihet sterkt begrenset. For nordmennene er dette en usedvanlig gunstig taktisk situasjon som formelig forlanger handling. Og en besluttsom, handlekraftig og ansvarsfull offiser må kunne utnytte øyeblikkets gunst, riste opp i og rive med seg batteribesetningen som vel bare er forbigående svekket i sin motstandskraft, og sammen med klargjorte tropper på land sende den dumdristige lille tyske flokken raskt og fullstendig i undergangen.

Men der oppe på fjellet finnes ingen slik personlighet. Det er ingen som glimrer med den hellige gnisten av en virkelig krigersk ånd.

Men da setter tyskerne i gang! Fra land lyder knatring av maskingevær! Våre landgangstropper har truffet på fiendtlig infanteri, situasjonen driver med kjempeskritt mot den endelige avgjørelsen! Når vil det lykkes oss å nå frem til fjellfestningen og få hånd om dette ideelle brohodet? Vi vet at infanteriets landgangstropper og marineartilleriet er i kameratslig kappestrid om seierspalmene. De har gått i stilling for å storme, og stormer kanskje allerede fjellet. Hvem av dem vil først komme til topps og plante Stor-Tysklands krigsflagg? Vil de overhodet komme opp, eller vil de bli liggende i fjellkaoset og holdt nede av overmektig, drepende maskingeværid fra motstanderens vel forberedte stillinger?

Og det blir i ordets rette forstand et kappløp om seier! Landgangstroppene fra marinen er ikke så glad i å marsjere, og gjør derfor det som marinen gjerne foretrekker: fortroppen, ledet av kompanisjefen, stopper og snur en flyktende lastebil, hopper på og suser i utrolig frekk dristighet like opp til selve batteristillingen. Hovedtroppen peser hissig etter og rekker den dumdristige fortroppen akkurat i det avgjørende øyeblikket, da den 300 m før målet støter på fiendtlig batteribesetning som er gått i dekning.

I det fullstendig uoversiktlige fjellkaoset er situasjonen truende, et maskingevær pisker et eller annet sted fra mot tyskerne. Da lykkes det å få tak i en norsk stabsoffiser, og ved overtalelse som ikke kunne misforstås, raskt å få istand en samtale med den norske kommandanten. Nordmannens vegring mot betingelsesløs overgivelse – åpenbart for å vinne tid – blir møtt med ett minutt ultimatum fra den tyske lederen av landgangstroppene. I samme øyeblikk kommer også den andre tyske flyavdelingen til syne, og deres kretsing over fjelltoppen var ikke til å misforstå. Nordmannen føyer seg da og i en hånd vending er hovedkommandoposten besatt, det norske flagget senket og i dets sted det tyske krigsflagget heist. Den høytidelige seremonien med en kort flaggparade bryr de uforferdede marineartilleristene seg ikke om.

Samtidig har etterretningstroppen som stormet etter landgangstroppene, i en hånd vending besatt og klargjort radio- og signalstasjonen. Forbindelsen med ledelsen er opprettet.

Mens dette skjedde har hovedtroppen spredt seg hurtig i vifteform utover batteriområdet og

lynraskt besatt alle viktige punkter på festningen. Bare fra midtbatteriet pisker det enda et maskingevær, men denne siste forsvarsstillingen falt ved et dyktig gjennomført flankeangrep ledet av artilleriunderoffiser Stadtherr.

25 offiserer, 25 underoffiserer og ca 400 mann samler seg bak batteriene som fanger. Batteriene er underlig nok falt i våre hender fullt kampklare. På min ordre får offiserene, i samsvar med alminnelig høyere direktiv, beholde blankvåpen.

Ødeleggelsene på boliger, beredskapsrom, verksteder o.s.v. er betraktelige, og et stort lager av 21 cm ammunisjon er gått i luften som resultat av et bombetreff, men den artillerimessige forsvarskraften på Odderø festning er ikke skadelidende. De viktige nøkkelstillingene som er erobret kan umiddelbart settes inn i videre operasjoner for å hevde og sikre til sjøs og til lands det som er vunnet.

Få minutter senere dukker spissen av landgangstroppene fra infanteriet opp. Synlig overrasket over at arbeidet allerede var gjort, gleder de seg uten misunnelse i prektig kameratskapsånd over sine marinekameraters vakre suksess.

Kl 12.08 mottok jeg ombord i «Karlsruhe» følgende radiomelding: «Batteriet på Odderø overtatt og besatt av marineartilleriet kl 12.»

Med lengsel har vi nede på havnen ventet på å se det tyske krigsflagg stige til vær. Jeg kan bare lykkesønske den tapre kryssersjefen for hans forbilledlig anlagte og snedig gjennomførte aksjon for operasjonsgruppen, ved å trykke hans hånd uten et ord.

Og flyet som fløy i det uvisse? Etter at flyveren hadde kretset en stund over Odderø festning og lykkelig blitt kvitt sine bomber, ventet han forgjeves på krysseren. Tilslutt måtte han gå ned på fjorden fordi motoren fusket. Hans skjebne synes beseglet. Men etter å ha strevd lenge lyktes det han likevel å få motoren i orden slik at han påny kunne komme til vær. Slik slapp han en mindre ærerik skjebne og fikk oppleve siste fase i det angrepet han etter evne hadde bidratt til å lykkes.

På de tyske skipene er det travelt. Hovedmassen av infanteriet under sin gutteaktige, handlekraftige leder presser på for å komme i land. Stridslarmen blir alt svakere, og fjerner seg fra byen opp mot fjellene. Landgangstroppene synes å ha gjort alt arbeidet.

Patruljebåtene kommer og går, tropp etter tropp blir fraktet til lands der torpedobåtene alt ligger og også lossar tropper og utstyr. Men hurtig! Hvert minutt teller! Fienden må ikke få besinne seg, må ikke få reist seg! Men nå har vi Odderø festning, brohodet som behersker alt. Vi skal klamre oss til den om så med tennene! Ikke en fotsbredd grunn skal vi gi fra oss frivillig!

Da kommer det enda flere meldinger! Den norske torpedobåtdestroyeren «Gyller» har sluttet å skyte på den forsvarsløse «Seattle», og gjør ikke motstand lenger. Resignert lar den seg sikre ved at det tyske forsvaret fjerner viktige maskindeler. Samme skjebne får krigsfartøyene i Marvika: destroyeren «Odin», torpedobåtene av 2. klasse «Kjell», «Kvik», «Lyn» og «Blink», hjelpeskipene «Wal IV, VI, VII, VIII» og havnefartøyet «Lyngdal» som alle blir sikret av to patroljebåter. Heller ikke ubåtene «B 2» og «B 5», som etter troverdige meldinger dykket mens den tyske aksjonen ved fjordmunningen pågikk, slipper unna disse tiltakene. Følgeskipets motorbarkasse med en sakkyndig besetning løser raskt denne oppgaven.

Motstanderens kampvilje synes altså å være fullstendig borte.

Men i Marvika finner vi også noe annet: Ved en av bryggene der finner vi en tysk ubåt med sterkt redusert besetning. Noen dager tidligere hadde den gått på et skjær lenger ute, og var blitt internert av nordmennene. Sammen med maskinisten fikk en liten del av mannskapet være igjen ombord, mens kommandanten, offiserene og mannskapet for øvrig ble satt i land og tatt i forvaring. Tidlig 9. april da den tyske krysseren begynte sitt første angrep, ble de ført innover i landet.

Båten blir øyeblikkelig tatt i vår varetekt, slept til hovedhavnen og lagt langsmed følgeskipet der vi kan foreta en foreløpig reparasjon av fremre høyderor, som er bøyd. Med håndtrykk forsikrer vi den våkne maskinisten, som trofast har passet båten så langt hans sparsomme hjelpemidler har rukket, at vi snart skal bringe tilbake hans sjef og kamerater.

I mellomtiden har andre av marinens landgangstropper tatt Gleodden batteri uten kamp og straks gjort den klar for forsvar mot sjøen. En infanteriavdeling ytte energisk forarbeide og hjelp. Tilsynekomsten av tyske stålhjelmer var alene tilstrekkelig til å kvele viljen til motstad. Ryktet om det ærerike tyske infanteriet, med en soldatkunnskap og krigersk ånd som er uten like i verden, har altså også nådd frem til de norske skjærenes fjellvirvar.

Og hvorfor hadde ikkje Gleodden batteri forsvart seg mot de tyske angriperne? De var bemannet med reserveoffiserer og fenriker som var innkalt til kurs. De hadde allerede hatt skyteøvelser, det stod altså en elitetropp ved kanonene. Men ingen av dem, ikke engang øvelseslederen, hadde oppfattet det vinduet av krigersk handlingsmulighet som hadde vært, og som deres lange soldattid hadde forberedt dem på. Man visste ikke hva som skulle gjøres, og derfor ble heller ikke noe gjort. I hele flokken av fremtidige norske offiserer som var samlet ved batteriene var, som sagt, ingen lederpersonlighet som viste selvstendig handlekraft og ansvar.

I mellomtiden var også dampbåtene «Wiegandt», «Westsee» og «August Leonardt» ankommet med forsterkninger. De hadde lykkelig unnsloppet engelske ubåter som hadde forfulgt dem. Bare «Kreta» manglet, den var lastet med livsviktige tunge flakbatterier til luftvåpenet. Den samvittighetsfulle og driftige lederen av forkommandoen mottok bedrøvet meldingen om at denne dampbåten etter all sansynlighet ligger på havets bunn, torpedert da den passerte inngangen til Oslofjorden. Slik var i det minste den trådløse meldingen.

I utrettelig arbeid dag og natt med all arbeidskraft det er mulig å få tak i, blir transportskipene losset. Flere ganger i løpet av ettermiddagen og kvelden blir engelske fly observert. Ved god flakild fra skip og båter blir de hver gang tvunget til å snu, men følgene vil ikke være til å overse dersom de uerstattelige forsterkningene skulle bli ødelagt her på piren i siste øyeblikk.

Og den norske 3. divisjon? -- Den hadde ikke satt seg til motverge, selv om den befant seg i et terreng som fra naturens side er gjort til en nesten uinntagbar festning. De hadde uforstyrret kunnet gjøre seg klar til kamp, tenke gjennom situasjonen og øve. Og som tallrike krigsspill viste, hadde de nesten utelukkende beskjeftiget seg med landingsforsøk.

Også her denne utrolige nølingen hos ledelsen, som ikke kan skjære gjennom med en beslutning selv om de fikk tid til det fordi skjebnen ga motstanderen en flere timer lang værhindring. Ikke

engang ved sluttkampen på nøkkelstillingen Odderø griper de inn, men trekker seg innover i landet ved meldingen om festningens fall.

Vi har altså fått fast fot. Ikke fra noen kant truer umiddelbar fare. Vi har altså vunnet tid! Men vi bekymrer oss for flyplassen Kjevik, ca 25 km nordøst for Kristiansand, som vi hurtigst mulig må få lagt hand på fordi den er helt nødvendig som landeplass for transportfly, og i tillegg skal bli base for kampfly.

Oppklaring ved bruk av landveien er i dag ikke mulig, fordi landgangstroppene neppe vil kunne ta seg forbi veisperringene som den norske divisjonen har satt opp som forsvar under tilbaketrekningen. Vi ber derfor sjefen for landgangstroppene, som også har til oppgave å besette og sikre flyplassen, om to patruljebåter for å løse oppgaven fra landsiden. Men isen på fjorden er så tykk at de tynnveggede båtene ikke kan komme gjennom.

Kort etter at det er blitt mørkt, kommer så den første uttømmende meldingen om flyplassen fra en annen og helt uventet side: En flyvåpenløytnant melder seg hos meg og forteller at han på grunn av brennstoffmangel har sett seg nødt til å lande på Kjevik med sin Ju 52. Flyplassen kjente han bare fra kart og rykter, men selv om plassen var temmelig sterkt sperret med ståltrådhinder gikk det greit for ham å lande. Da han klatret ut av maskinen kunne han i grålyset akkurat se hvordan den norske plassbesetningen på 1 offiser og 80 mann forsvant i det fjerne. Etter å ha betrodd maskinen til sine kamerater marsjerte han fast og bestemt over plassen inn mot land for å lete etter hjelpemuligheter. Ved vegkrysset Kristiansand–Lillesand traff han på en syklist, og spurte ham om veien til Kristiansand. Et neste vennlig spørsmål med revolveren lekende i hånden om å få låne sykkel, blir gjerne oppfylt. Og så tramper offiseren modig på og kommer uten heft eller hinder av veisperringer til sitt mål, det vil si oss. Alt ved hanegal neste morgen har flyvåpenets forkommando innrettet seg som hjemme på flyplassen.

Etter at Odderø falt er min tid som gjest på «Karlsruhe» over. Min plikt som leder av alle Wehrmacht-delene på land kaller meg til å komme i forkanten av trengselen, og derfor forbereder jeg min stab til oppbrudd. På land er situasjonen på ingen måte klar, og alle mann og alle geværer som er disponible er i bruk, så jeg lar min stab og ordonnansene bli tilgodesett med alt som trengs de neste åtte dagene fra skipets lagre. Særlig gjelder det våpen: karabiner, pistoler, ammunisjon og håndgranater, dernest proviant og ulltepper.

Riktignok skal Hæren forsyne oss med alt vi trenger og sørge for vårt velvære – slik står det i hvert fall i de alminnelige befalinger og bestemmelser – men det tapre infanteriet har sannelig annet å gjøre enn å bekymre seg for høyere stabers ve og vel. Skipet har jo i sin overflod alt hva jeg trenger for å være fullstendig uavhengig og bevegelig de neste dagene. Hvor vi senere måtte hvile våre hoder, slitne etter dagens last og møy, bekymrer vi oss ikke over. Sjøfolk vet å greie seg raskt og greit i alle livets situasjoner.

Så melder jeg derfor meg selv og min lille skare fra borde. Et fast håndtrykk med styrkesjefen, og de beste ønsker for ham og hans tapre besetning for hjemfarten, som krysseren sammen med torpedobåtene skal begynne på i kveldstimene.

Jeg står på stranden av mitt nye rike og mønstrer mine trofaste: der er for det første sjefen for min stab, krigserfaren og velprøvd som sjef for en destroyerdivisjon mot England i de senere månedene, ved hans side 1. admiralstabsoffiser, soldat fra topp til tå, en gammel stridsmann fra

Gotenhafen og halvøya Hela, og bak ham holder min trofaste, pålitelige personlige adjutant på med å gi meldere og ordonnansene de siste anvisningene. Kom an, la oss ta fatt!

Som kommando-standplass valgte jeg foreløpig følgeskipet, som sammen med patruljebåtene inntil videre står til min disposisjon for kommunikasjons- og etterretningsformidling til høyere ledelse. Min hovedoppgave består ellers i å sikre det som er vunnet mot overraskelser fra sjøen så lenge situasjonen på land er uavklart. Jeg må nok regne med at engelskmannen er underrettet om vår tallmessige underlegenhet, og – på en eller annen måte – vil forsøke å kaste oss på sjøen igjen. Men før det blir helt mørkt skal jeg ha meg en kort inspeksjonsrunde innenfor området som infanteriet har sikret, for å få et overblikk over hvordan landingsaksjonen nå står.

Den første overraskelsen er selve byen Kristiansand! Som om hånden til et høyere vesen skulle ha feid gatene rene i hele sin lengde, slik er gatebildet i dette propre smykke av en havneby. Bortsett fra noen ganske få og for det meste eldre mennesker, er hele befolkningen flyktet. Bare en og annen herreløs hund og katt streifer omkring. Noen av husene har fått fulltreffere på grunn av salver fra langt hold som har gått over toppen av Odderø. Talløse vindusruter ligger knust i gatene, og – forferdelig – spiret på domkirketårnet er som kuttet med en kniv og ligger på plenen ved siden av bygningen.

Når jeg avslutter min inspeksjonsrunde kan jeg med tilfredshet fastslå at byen har sluppet bra fra det, og at bare glasskårene forstyrrer bildet. Fiendtlig propaganda vil altså finne lite stoff for den hetsen de sikkert vil begynne med i de nærmeste dagene. Men kirketårnet vil de sikkert bruke for alt det er verdt til sine dystre formål.

Så går veien til kommandobygningen for den norske 3. divisjon, den har jeg sett meg ut som mitt endelige hovedkvarter. En vaktkommando fra infanteriet har alt tatt det i sin varetekt. Som jeg går inn i rommene, må jeg bare undres. Inntrykket er som om de som har holdt til her bare er ute et øyeblikk. På skrivebordene ligger pinner og blyanter ved siden av inn- og utkurvene, det er som om de bare venter på å bli virksomme igjen. Alle tjenesteforskrifter står fint ordnet ved siden av hverandre på bordene og i de ulåste skapene, og på klesknaggene ved siden av døren henger luer, uniformsfrakker og sabler.

Så sitter jeg ved skrivebordet til min forgjenger, trekker av gammel vane ut skuffene og finner under tjenesteforskrifter, rapporter og personalpapirer til sjefen og offiserene i staben, krigsspill av ulike slag som uten unntak dreier seg om fiendtlige forsøk på invasjon. Vidunderlig, men grå teori!

Dagens nøkterne virkeligheten så noe anderledes ut! Fra balkongen sveiper blikket mitt ut mot Skagerrak. Her stod vel i morges min forgjenger og strevde med å ta en beslutning da han så de første blinkene av tysk skyts.

Men der seiler jo krigsfartøyer!

Krysseren «Karlsruhe» og torpedobåtene løper i skumringen ut og drar hjemover. Akkurat i dette øyeblikket passerer de linjen Oksø – Grønningen. Noe senere hører vi i radioen at det prektige skipet er truffet av en engelsk torpedo og har sunket noen sjømil sør for Kristiansand. Takk Gud for at mesteparten av besetningen kunne reddes av torpedobåtene.

Skjebne!

Meldingene fra sikringslinjen rundt Kristiansand lyder samstemmig gunstig: motstanderen holder seg rolig. I morgen skal vi prøve å komme oss videre og, når det senere kommer transportfly med en infanteribataljon, presse på.

Så begynner det å gå rykter og spøkelses i de sterkt oppskremte restene av befolkningen i Kristiansand. Snart skal en engelsk eskadre være i anmarsj, så er et tilintetgjørende angrep av norske landstridskrefter umiddelbart forestående. Neste dag påstås det i fullt alvor at engelskmennene har gitt et ultimatum over radio til befolkningen, som gikk ut på at om ikke de tyske inntrengerne er kastet ut innen kl. 17, vil byen bli jevnet med jorden. Vi kan bare trekke på akslene mot dette uvesenet som ble trodd på som på et evangelium, for våre ærlige forsøk på å berolige de opprørte sjelene mislyktes i utgangspunktet. Men i den følgende natt griper uroen også enkelte overivrige tyske vaktposter og speidere. Det faller skudd, og til og med drønnet av en eksploderende håndgranat høres. Denne gangen er ryktet konsentrert i det beryktede ordet: Bartolomeusnatt!

Men heller ikke disse barnestrekene tar vi lett på, alle sikkerhetstiltak blir prøvd enda en gang. Og med grålysingen er så nattens spøkelse flyktet bort, men det er også resten av befolkningen. Vedvarende hyling av en luftverns sirene som en eller annen utkjørt mann har satt i gang, har gjort nattens forvirring og uro fullstendig.

Neste dag blir situasjonen raskt klar: Den norske 3. divisjon har trukket seg enda lenger innover i landet, på en trang fjellvei trekker mengden av soldater oppover Setesdalen for å innta stillinger ved øvingsplassen Evjemoen. Men marsjkolonnene og trosset er blandet med den panisk flyktende bybefolkningen som til fots eller på kjøretøy av alle slag haster mot de beskyttende fjellene. For enhver erfaren soldat er troppenes skjebne klar: ute av stand til virksom oppholdende strid hindres de av terrenget, som er av en slik beskaffenhet at taktiske utviklingsmuligheter i det hele tatt er umulig. Og flyktningestrømmen gjør dem fullstendig lammet. Truende forsyningsvansker vil fremskynde at det tar slutt.

Ved Evjemoen støter en tysk bataljon under ledelse av sin energiske sjef på fienden etter å ha overvunnet og ryddet unna flere veisperringer. Tilbud om forhandlinger om innstilling av den hensiktsløse motstanden blir bare nølende tatt imot, men et angrep av flere tyske kampfly høyner forhandlingsviljen. En lang, opprørt diskusjon i staben til norske 3. divisjon ender uten resultat. Natten etter forlater divisjonssjefen alene og i hemmelighet sine tropper og unnslipper i fjellene, hvor han forsvinner sporløst. Uten leder strekker divisjonen neste dag våpnene. En trussel mot støttepunktet vi har vunnet er dermed endelig fjernet. Mindre bander av friskarer skal senere uskadeliggjøres av en alminnelig opprensningsaksjon.

Mens forhandlingene på Evjemoen pågår melder det seg en norsk offiser. Han hadde, etter at jeg hadde forlangt det, fått i oppdrag av sin divisjonssjef å forhandle med meg om frigivelse av ubåtsjefen. Han foreslår å komme meg i møte mot utveksling av fangede norske offiserer fra Odderø. Jeg avslår dette forslaget uten videre, og insisterer på øyeblikkelig frigivelse uten betingelser av ubåtbesetningen.

Og se! Neste morgen ankommer ubåtsjefen med sine stridsmenn prompte i Kristiansand, og er som falt fra himmelen da han blir mottatt av en tysk sjøkaptein, sjefen for min stab. Om den tyske

aksjonen mot Skandinavia visste han intet. Mannskapet på båten hans har vi så noenlunde fått samlet ved inngangsdøra for å ta imot ham, jubelen deres er et eneste gledesskrik.

Gledesskrik gjaller også gjennom morgenstillheten neste dag. Uventet og gledelig overaskende ligger forsyningsdamperen «Kreta» ved piren. Oppe på bakken står soldater fra luftvernartilleriet tett i tett og jubler ned mot piren, og der nede fremfører deres – inntil da sørgende – forkommando den rene indianerdans: «Kreta» er kommet! Og skipet som for lengst var ansett som dødt og tapt, hvordan var det lyktes dem likevel å komme gjennom til oss? Alt på turen nordover var kapteinen klar over det utrygge ved å gå i svensk og norsk kystfarvann, og da han i tillegg hørte at søsterskipet var angrepet av engelske ubåter, smøg han seg under land og holdt seg musestille noen dager, og snek seg først videre til Kristiansand da lufta synes noenlunde ren. Nå har jeg fått mine tunge flakbatterier! La fienden bare komme!

Mens troppene innretter seg videre og bygger ut sine stillinger, kommer min andre og kanskje vanskeligere del av oppgaven: å få til den forventede orden i byen og på landet. Nødvendige forutsetninger er klare: fra tysk side helt klare fordringer med hensyn til sikkerhet for troppene og sikring av byen og omegn. På norsk side nødvendigheten av at befolkningen føres tilbake, få i gang igjen næringsliv og samfunnsliv, og til sist å roe ned menneskene, selve familiene.

Jeg beordrer til meg de toppene av lokale myndigheter eller deres representanter som fortsatt finnes på stedet, og gjør det helt klart for dem at bare lojalt samarbeid fra begge sider kan løse de spørsmålene som nå presser seg på. Jeg er fullstendig klar over at man i en så usedvanlig situasjon verken kan befale sympatier eller antipatier, og forundrer meg ikke over avvisning og synlig mistro i mange ansikter. Men som jeg nå henviser til stillingen i øyeblikket, da føler jeg fast grunn under føttene. Situasjonen vil sannsynligvis ikke bli endret i uoverskuelig fremtid og slett ikke utenfra av englenderne, slik mange fortsatt håper på. Så jeg appellerer til ansvarlige menns ansvarsfølelse. Rester av kjennskap til norsk språk som er blitt igjen fra verdenskrigen da jeg som norsk lettmatros flyktet hjemover fra Sydamerika, gjør det lettere for meg.

Til slutt gjør jeg det helt klart at jeg som soldat nå har annet å gjøre enn å passe på de mange lagrene, butikker og privathus som eierne så uansvarlig har latt i stikken. Jeg vil derfor hilse velkommen og støtte alle forslag som overensstemmer med mine militære fordringer, og tjener til å gjenopprette offentlig ro og orden i byen og på landet.

Også pressen får høre mine hensikter på en likeså entydig og vennlig måte. Jeg gjør det helt klart for dem at polemikk over de seneste begivenheter som kan sette offentlig ro og orden i fare, ikke vil bli tålt.

Og se! Innbyggerne kommer – om enn noe nølende – mer og mer tilbake, og alt etter noen dager har bybildet fått tilbake sitt gamle preg som driftig havneby. Mistro blir etter hvert til tiltro, og da et engelsk flyangrep medfører at fire maskiner blir skutt ned av våre jagerfly og en maskin av flak på Odderø, er det få som lar seg rive med.

Men vi vet -- at som Odderø måtte inntas med våpen, kan sikring og opprettelse av offentlig ro og orden til sist bare gjøres mulig ved soldatmessig holdning hos hver enkelt av oss. Ved denne holdning hos de tyske soldatene blir tiltro til tillit de neste dagene.

I de første augustdagene strekker domkirken stolt sin nye tårnspiss i været. Den 9. april ligger

langt tilbake. Oppgaven er løst: den befestede havnen Kristiansand er inntatt og sikret, og blitt en bastion i den tyske flankestillingen høyt oppe i nord.

Ordforklaringer

batteri: militær enhet innen artilleriet, tilsvarende kompani i hæren

eskadre: en større flåtestyrke, består av flere svadroner

flak: tysk forkortelse for *Flugabwehrkanone*, luftvern

friskarer: frikorps

gjøre bestikk: navigere, beregne et skips posisjon

krysser: lett, hurtiggående krigsskip